

ABDÜ'L-VAHHÂB B. CEMÂLE'D-DÎN YÛSUF B. AHMEDÜ'L- MEDÂ'İNÎ VE KÂNÛNÇE Fİ'T-TİBB

Abdü'l-Vahhâb B. Cemâle'd-Dîn Yûsuf B. Ahmedü'l- Medâ'inî And Kânûnçe Fî't-Tıbb

Dr. Nesrin ARI

Harran Üniversitesi, Rektörlük, Şanlıurfa, Türkiye. nesrin.yilmaz.ari@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received
16.11.2023

Kabul/Accepted
24.12.2023

Sayfa/ Page
89-94

Öz

Tıp bilimi insanlık tarihi kadar eskidir. Sağlığı korumak insan için elzem bir meseledir. Büyük medeniyetlere yurt olan Anadolu'da yazılan tıp metinleri elbette o dönemde kültür, medeniyet ve bilimde gelinen seviyeye kaynaklık eder. Bunlar sadece tıp ilmi için değil, dilbilim, halkbilimi, sosyoloji gibi pek çok bilim dalı için de zengin kaynaklardır. Önceleri tercüme, daha sonra da telif eserlerle halk, talebe ve hekimler için kaleme alınan tıp metinleri, insan vücudunu tanıma, sağlığı koruma ve hastalıklara deva bulma gibi birçok konuya ışık tutmuştur. Bugün de iyi bilinen, tarihin yetiştirdiği en büyük hekimlerden İbn-i Sina'nın Arapça olarak yazdığı *El-Kanun fi't-Tıbb* adlı eseri, önce Çağmini tarafından Arapça özetlenmiş, sonra da Anadolu'da tercüme edilerek istifadeye sunulmuştur. Kânûnçe adı verilen bu metinlerden dili Türkçe olan üç nüsha tespit edilmiş, benzerlik ve farklılıkları incelenerek okunmuş ve metinler üzerinde çalışılmıştır.

Bu çalışma Abdülvahhab tarafından derlenmiş ve tercüme edilmiş, özellikle tıp öğrencileri için yazılmış olan *Kânûnçe fi't-Tıbb* eserini, yazarını, dil ve muhtevasını tanıtmak amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kânûnçe, tıp metinleri, geleneksel tıp, Anadolu'da tıp.

Abstract

Medical science dates back to the dawn of human history. Preserving health and striving for recovery are essential concerns for humanity. The medical texts written in Anatolia, which served as the home to great civilizations, undoubtedly contribute to the cultural, civilizational, and scientific progress of that era. These texts serve as rich sources not only for the field of medicine but also for disciplines such as linguistics, folklore, sociology, and many others. Initially translated and later composed as original works for the public, students, and physicians, medical texts shed light on various subjects, including understanding the human body, preserving health, and finding remedies for diseases.

Even today, the well-known work "El-Kanun fi't-Tıbb," written in Arabic by Ibn Sina, one of the greatest physicians in history, was summarized in Arabic by Çağmini, then translated and made available in Anatolia. Known as "Kânûnçe," these texts in Turkish language have been identified in three copies, examined for similarities and differences, read, and studied. This study, compiled and translated by Abdülvahhab, aims to introduce the work "Kânûnçe fi't-Tıbb," specifically written for medical students, by providing insights into its author, language, and content.

Keywords: Kânûnçe, medical texts, traditional medicine, medicine in Anatolia.

Atıf/Citation: Ari, N. (2023). Abdü'l-Vahhâb B. Cemâle'd-Dîn Yûsuf B. Ahmedü'l- Medâ'inî ve Kânûnçe Fî't-Tıbb. *International Journal of Filologia*. ISSN: 2667-7318 6(10), 89-94.

Bu makale Nesrin ARI tarafından Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Recep TOPARLI danışmanlığında hazırlanan "Abd el-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed Elmedâ't Kanunçe Fî't-Tıbb (Giriş-inceleme-çeviri yazılı metin-dizin)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Günümüz tıbbında “geleneksel tıp, alternatif tıp, bütüncül tıp, vb.” adlarıyla bilinen eski tıbbî yöntem ve metotları araştırma, öğrenme ve uygulama eğilimi yadsınamaz bir gerçektir. Tıp tarihine ışık tutan yazılı kaynaklar, arkeolojik buluntular ve halk arasında bir kısmı halen yaşayan, kuşaktan kuşağa aktarılan şifâhî kültür sayesinde insan sağlığına yönelik bilgi birikimlerine ulaşılabilir.

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan ve farklı kültürlerle etkileşim halindeki Türk toplulukları hem bu konudaki kendi üretimleri etkileşimde bulunduğu diğer uygarlıklardan edindiği bilgilerle kapsamlı bir tıp birikimine sahip olmuştur. Bu konuda Anadolu'ya gelmeden önce Çin ve Hint tıbbının, İslamiyet'le tanışmalarından sonra ise İslam tıbbının öğretilerinin sentezlenmesi oldukça etkili olmuştur (Arı, 2022, s. 1).

Anadolu'daki Türklerin tıp bilimine katkıları kısaca şöyledir: Büyük Selçuklular ve devamı olan Anadolu Selçukluları döneminde *darüşşifa*, *darüssıhha* ve *bimaristan* adlarıyla hastaneler açılmıştır. Bu kurumlar hükümdar ailesi tarafından yaptırılıp büyük vakıflarla desteklenmiştir (Bayat, 2010, s. 265).

Anadolu beylikleri döneminde ise Türkçeye verilen önemin artmasıyla pek çok Arapça tıp eseri Türkçeye tercüme edilmiştir. Bununla birlikte Türkler, Asya'dan getirdikleri halk hekimliğini, Anadolu'nun birikimini, İslam tıbbını ve onun aracılığı ile öğrendikleri Eski Yunan ve Hint kaynaklı tıp anlayışını harmanlayarak ardından Türk tıbbını belli bir olgunluğa ulaştırmış ve kendi eserlerini Türk dili ile vermeye başlamıştır (Bayat, 2010, s. 283).

Anadolu sahasındaki tıp metinleri aracılığıyla, 13-16. yüzyıllarda Anadolu'da hastalıklar ve bunların tedavi yöntemleri hakkında bilgi edinme şansı elde ediyoruz. Bu eserler, tedavilerde kullanılan bitkilerden, minerallere, aletlere ve hastalıklara verilen isimlere kadar birçok konuyla beraber halkın günlük konuşma dilinden de çeşitli ifadeler içermektedir. Bu eserler, sadece hekimlerin ya da şifacıların değil, hastalığına çözüm arayan halkın da kullanımına sunulmuştur. Bu nedenle, eserlerde sade ve anlaşılır bir dil ve üslup kullanıldığı gözlemlenmiştir (Arı, 2022).

Abdü'l-Vahhâb B. Cemâle'd-Dîn Yûsuf B. Ahmedü'l- Medâ'inî

Manisa nüshasının yazma kaydında müellif adı belirsizdir çünkü metnin baş kısmı eksiktir. Diğer nüsha olan Bursa İnebey nüshasında ise şu ifade yer almaktadır: “*bu za 'ıf naḥıf 'Abdü'l-vahhâb kadîm ḥukemānuḥ kitâbların istihrâc edüip bu muhtaşarı Türkiye döndürdüm tā kim mübtedilere âsân ola*” (B-1b/08-09). Bu ifadeden, eserin müellifinin Abdülvahhâb olduğu anlaşılmaktadır,

Tıp ve astronomi alanlarında birçok eser vermiş olan Abdülvahhâb bin Yusuf'un nerede doğduğu, nerede ve ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Çelebi Mehmed'e takdim ettiği *Müntahab-ı Fi't-Tıbb* adlı eserindeki temellük kaydından onun 14. asrın sonları ile 15. asrın başlarında yaşamış olduğu söylenebilir (Güven, 2005, s. 4).

Yazmalar kaydında adı Abdü'l-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâ'inî olarak geçen müellif, künyesini *Kitâbu'l-Müntehab fi't-tıbb* 4. varakta daha geniş olarak; “*Abdülvahhâb bin el-Şeyhü'l-ecellü'l-âlimü'l-nihırîr, el-kâdı Cemâleddîn Yûsuf bin Ahmed ibn Abdurrahman el-Mâlikî*” şeklinde verir.

Kaynaklarda Medâ'inî, Mârdânî şeklinde farklı kayıtlara rastlanır. Mârdânî'den hareketle Mardin, Madîn, Mâdyân gibi yöre isimleri bulunmuşsa da Mârdân adlı bir yer tespit edilememiştir (Bayat, 2005, s. 12-13).

A. Haydar Bayat, bu yer adının Mardan olduğuna emin olmakla birlikte, böyle bir yeri tespit edemediğini belirtir (Bayat, 2005, s. 12-13). Ancak Güven, Mardân ve Mardânî adı üzerinde yapılan araştırmada Aydın ili sınırları içerisindeki Topçam beldesine eskiden Mardan dendiği bilgisini bize verir. Rumeli ağız özelliklerinin *Müntehab*'da görülüyor olmasından hareket ederek müellifin Güneybatı Anadolu bölgesinde bir yerde yaşamış olabileceğini düşünen Güven, Abdülvahhâb'la ilgili bu görüşünü destekler (Güven, 2005, s. 3).

Eserleri

Müellifin *Kânûnce Fi't-Tıbb* dışındaki eserleri:

Müntahab-ı Fi't-Tıbb, Abdulvehhâb bin Yusuf, “Osmanlı sarayına sunulan ilk Türkçe tıp kitabı” olarak da kabul edilen *Müntahab-ı Fi't-Tıbb*'ı yazmış ve bu eserle tanınmıştır. *Müntahab*, müellifinin muteber kitaplardan alıntılar yaparak derlediği ve kendi bilgi, görgü ve tecrübeleriyle şekil verdiği bir tıp kitabıdır. Kitap hakkında ilk defa bilgi veren Türk Tıp Kurumu Üyesi ve Konya Eski Milli Kütüphane Müdürü Mesut Koman, kitabı 1949 yılında Konya İzzet Koyunoğlu kitapları arasında tespit etmiştir. *Müntehab*'ın Köprülü Kütüphanesi, Tire Necip Paşa Kütüphanesi ve İstanbul Fatih-Millet Kütüphanesinde nüshaları bulunmaktadır. Prof. Dr. Ali Haydar Bayat da *Müntahab-ı Fi't-Tıbb*'ı, tıpkıbasımlı metni ve sadeleştirilmiş metnini yayınlamıştır (Bayat, 2005). Aynı yıl doktora tezi olarak Güven çalışmıştır (Güven, 2005).

Eser, genel tabâbet konusunda yazılmış; insan anatomisinden, insana ait hastalıklardan, hastalıklarda kullanılacak ilaçlardan, ilaçların prospektüslerinden, bu hastalıkların ameliyat veya ilâçla tedavisinden, mizaçtan, mizaca etki eden faktörlerden, gıdalardan, gıdaların özelliklerinden, bitkilerden ve bitki terkiplerinden kısaca insan hayatına bağlı olarak tıpla ilgili hemen her konudan bilgilerin verildiği önemli bir kaynaktır.

Müellifin *Müntahab fi't-Tıbb* adlı eseri ile *Kânûnçe Fi't-Tıbb* arasında muhteva açısından benzerlikler görülmektedir. *Müntahab*'da 10 makâle ve bu makâleleri oluşturan 103 fasıl vardır. *Kânûnçe fi't-Tıbb* da 10 makâle ve makalelerin altında yer alan fasıllardan, bazen de nevlerden oluşur.

Müellif tarafından yazıldığı bilinen diğer bir tıp kitabı *Müntehib* ise halktan ziyade tabiplere yönelik hazırlanmış bir eserdir. Bu eserde yer alan bilgiler ancak mesleki deneyimi olan kişilere hitâp etmektedir. Eseri Hatice Şahin çalışmıştır (Şahin, 2007).

Abdulvehhâb Bin Yusuf'un eserlerinden bahseden diğer bir ilim adamı da Ekmeleddin İhsanoğlu'dur. İhsanoğlu “*Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*” adlı eserinde Çelebi Sultan Mehmet devri tabip ve astronomlarından Abdulvehhâb bin Cemaleddin bin Yusuf el Mardâni' (823/1420) nin, astronomi sahasında kaleme aldığı eserlerinden kısaca bahseder (İhsanoğlu, 1997, s. 1-2). İhsanoğlu'nun sözünü ettiği eserler:

1. Önemli yıldızların hareketlerinden bahseden didaktik türdeki “*Manzûme Fî Silk el-Nücum*”dur (İhsanoğlu, 1997, s. 1).
2. Ayın doğuşu ve menzilleri ile ilgili “*Urcûze Fi'l-Menâzili'l-Kamer ve Avkât-ı Tulû'ıha Fi Külli*” (İhsanoğlu, 1997, s. 1).
3. “*Risâle Fi'l-Amal bi'l-Rubi'l-Mucayyab*”adındaki eserinin şerhi. Eser, bir mukaddime, yirmi bab üzerine tertip edilmiştir (İhsanoğlu, 1997, s. 2).

Ayrıca yazarın 66 varaklık *Bahnâme* isimli, 23 varaklık *Menâfi* adlı eseri olduğu da kitapçı İzzet Arda tarafından belirtilmiş ancak henüz bu eserlere ulaşılamamıştır (Bayat, 2001, s. 44).

Kânûnçe Fi't-Tıbb

1. Eser Hakkında Bilgi

Harezmi tabib ve astronom Çağminî'nin (13. yüzyıl) Kânûnçe-i Tıbb adlı eseri, İbn-i Sînâ'nın Kânûn'unun bir özeti mahiyetinde Arapça yazdığı bir eserdir (Ökten, 1993, c.8, s. 182-183).

Abdü'l-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf, Haraççioğlu (Bursa İnebey) 1144'te kayıtlı olan nüshanın mukaddimesindeki “*bu za'if nahîf 'Abdü'l-vahhâb kadîm hukemânuñ kitâbların istihrâc edüp bu muhtaşarı Türkîye döndürdüm tâ kim mübtedilere âsân ola*” (B-1b/7-8) ifadelerinden anlaşıldığına göre, eseri eski hekimlerin kitaplarındaki bilgilerden oluşturduğunu; bunları da tıp ilmine başlayanlar için Türkçeye çevirdiğini belirtir.

Kânûnçe Fi't-Tıbb, 15. yüzyılda kaleme alınmış, 16. yüzyılın sonlarında istinsah edilmiş bir tıp metnidir. Dil hususiyetleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösterir. Bu dönemde bilim dilinin Arapça olması ve aynı dönemde yazılan edebî eserlerin dilinde Arapça Farsça etkisinin yoğun bir şekilde görülmesi sebebiyle, bu ve bunun gibi eserlerin kıymeti artmıştır.

Eserde İbn-i Sina'dan başka Calinus, Hipokrat gibi büyük hekimlerin ilaçları, terkipleri, tedavi yöntemleri de yer alır.

Araştırmalar sonucunda dili Türkçe olan, adında Kânûnçe geçen üç ayrı metne ulaşılmıştır. Bunlardan ilki Manisa İl Halk Kütüphanesinde 45 Hk 1841 numarada kayıtlı olan, 127 varak ve her sayfası 13 satırdan oluşan nüshadır. İstinsah tarihi 1599 olan bu nüshanın müstensihisi tespit edilememiştir. Baş kısmı eksik olan eser “ikinci faşıl”la başlar (Arı, 2022, s. 9). Bu nüshayı Dr. Nimet Kara ve Nesibe Ağyar kitaplaştırmıştır (Kara, 2017).

Diğer bir nüsha Haraççıoğlu (Bursa İnebey) kütüphanesinde 1144 numarada Kanûnçe fi't-Tıbb adıyla kayıtlıdır. Abd el-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâ'inî tarafından yazıldığı bilinen ancak istinsah tarihi bilinmeyen bu nüsha 66 varaktır ve her sayfada 19 satır bulunur. Eser “Kitâb-ı Kânûnçe” diye başlar; besmele, hamdele ve salveyle devam eder (Arı, 2022, s. 9). Bu nüsha bazı farklılıklarıyla beraber, Manisa nüshasına genel olarak benzer.

Üçüncü nüsha ise yazmalar kaydında adı Kanûnçe olarak geçmesine rağmen, herhangi bir yerinde bu ifadeye rastlanmayan; Süleymaniye Kütüphanesi'ne kayıtlı, Hacı Mahmud Efendi (Yahya Efendi Dergâhı) koleksiyonunda 05534-001 numarada bulunan nüshadır. Bu nüsha “hâzâ kitâbü't-tıbb-ı diğer” ifadesiyle başlamakta olup, 35 varak ve her sayfa 15 satırdan oluşur. Eserin muhtevasının da diğer iki nüshadan oldukça farklı olduğu görülür. Söz konusu nüsha tıbbî tedavi yöntemlerinden çok, batıl inançlarla, ayetlerle tedavi yolları ihtiva eder. Hz. İsa'ya atfedilen bir rivayet de yer almaktadır (Arı, 2022, s. 10).

2. Muhtevası

Kânûnçe fi't-Tıbb, on makale (bölüm) üzerine kurulmuştur; her makale farklı sayıda fasıllardan (kısm) oluşur. Bu bölümler ve içerikleri:

el-mağâletü'l-evvel (birinci makale) umûr-ı tabî'î (tabiat ve elementler: mizaçlar, hıltlar, organlar, kuvvetler vb. temel bilgiler)

el-mağâletü's-sânî (ikinci makale) teşrihi (insan vücudunun anatomisi: kemikler, sinirler, damarlar)

el-mağâletü's-sâlis (üçüncü makale) insânüñ bedenünñ ahvâlin (hıltların insan bedenine etkileri ve beden durumunu)

el-mağâletü'r-râbi' (dördüncü makale) nabız ve qarûre (nabız ve idrarla ilgili sıkıntılar)

el-mağâletü'l-hâmis (beşinci makale) şahîh kişilerin tedbirin (hastaların ilaçları ve sıhhatli kişilerin tedbirleri: gıdalar, sırt masajı, hamam, uyku, mevsimler, hamile kadınlar ve küçük çocuklarla ilgili tedbirler, gençler ve yaşlılarla ilgili tedbirler, hastaların ilaçları, kan almak, kusma ve ishal, rüzgarlar)

el-mağâletü's-sâdis (altıncı makale) göz 'illetlerün (göz hastalıkları ve başta olan hastalıklar)

el-mağâletü's-sâbi' (yedinci makale) göğüsden göbeğe degin olan marazları (göğüsten göbeğe kadar olan hastalıklar: öksürük, nefes darlığı, kan tükürme, mide zayıflığı, gönül dönmesi, sancı, hıçkırık, ishal, kabız, siroz, sarılık vb.)

el-mağâletü's-sâmin (sekizinci makale) bâkî a'zâlarunñ marazını (kalan organların hastalıkları: böbrek ağrıları, mesanedeki taş, basur ve nasır, erkek ve kadınlara özel hastalıklar, fitık vb.)

el-mağâletü't-tâsi' (dokuzuncu makale) bedenünñ taşrasında olan 'illetleri (bedenin dışındaki hastalıklar yani cilt hastalıkları: sedef, saç sakal dökülmesi, cüzam, uyuz, kızamık, çiçek, verem, veba, şişler, sivilce ve çibanlar vb.)

el-mağâletü'l-âşir (onuncu makale) yemegi ve içmegi (yeme ve içme: bakliyat, et ve yumurta, süt ve süt ürünleri, otlar, yemişler, terkipler, şaraplar, yağlar, yakılar, gargaralar vb.) anlatır (Arı, 2022: 10).

3. Dil Özellikleri:

Söz varlığı açısından bakıldığında Bursa nüshasında tercih edilen Arapça veya Farsça kelimelerin yerine Manisa nüshasında Türkçe kelimelerin kullanıldığı görülür.

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen yazım özellikleri olan kalın sıradan sözcüklerde س veya ص harfinin kullanılması, bazı eklerin tabandan ayrı ya da bitişik yazılması gibi farklı imla özelliklerinin bulunması; bazen bu iki farklı imla özelliklerinin aynı metin içinde dahi kullanıldığına görülmesi metinde de vardır. Ayrıca esas metin olarak alınan Manisa nüshasının ilk on beş varağı,

sonraki sayfaların da yer yer harekeli oluşu eserin Eski Anadolu Türkçesi imla özelliğine sahip olduğunu gösterir (Arı, 2022, s. 509).

Metinde yazım konusunda bir birlik ve düzen söz konusu değildir. Gerek Türkçe sözcüklerde ünlü ve ünsüzlerin gösterilmesinde, gerekse alıntı sözcüklerde ünsüzlerin farklı harflerle yazılmasında farklı yazım özellikleri karşımıza çıkar. Özellikle Arapça ve Farsça kökenli alıntı sözcüklerin iki, üç hatta dört farklı yazım şekli tespit edilmiştir (Arı, 2022, s. 509).

Eski Anadolu metinlerinde genelde sağlam olan ünlü uyumu bu metinde de görülür. Hatta uyuma aykırı olan +ki ekinin dahi uyuma uyduğu (burundağı 107a/9, kulağdağı 107b/5); ancak ünlü uyumuna uyabilen bazı eklerin uyumsuzluğu (giciduğına 91a/05, galıblığına 7b/03) da tespit edilmiştir. Dudak uyumu Eski Anadolu metinlerinde olduğu gibi metinde de yoktur. Bu uyumsuzluk hem kök ve gövdelerde hem de eklerde görülür. Eklerdeki uyumsuzluğun nedeni bu dönemde bazı eklerin sadece yuvarlak ünlü taşırken, bazılarının ise sadece düz ünlü taşımamasından kaynaklanır (Arı, 2022, s. 510).

Eski Anadolu Türkçesinde görülen bazı sözcüklerin kendinden önceki sözcüklere bitişik yazılması hadisesi metnimizde de tespit edilmiştir. *içün, ile, ki, kim, kadar* yazımları bu olaya örnek verilebilir. Ancak bu yazım şekli çok düzenli olmayıp ayrı yazıldığı örnekler de mevcuttur. (anuñçün *أنوچون* 69b/11, anuñıla *انوكيله* 14b/6, kaynadasin kim *قينا داسنكم* 103a/7, şol kadar *شولقدر* 110b/6) (Arı, 2022, s. 510).

Türkiye Türkçesinde tonlulaşmaya uğramayan ancak metnimizde düzenli olarak tonlulaşan örnekler vardır. (ditred-ür 51b/05, ekşid-ür 52b/9, yud-asın 122a/09, bırağ-asın 120b/02 vb.) Ünsüz benzeşmesi bakımından, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi metnimizde de bazı eklerin kalıplaşmış olarak sadece tonlu ünsüzle yazılmış olması, ünsüz uyumuna aykırı bir durum oluşturur. (kariş-duralar 28b/10, barmak+da 32a/07, kus-duralar 35a/02, bögrek+de 58b/13 vb)

İncelediğimiz metinde çok sayıda göçüşme olayı tespit edilmiştir. Bu örnekler hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde görülür. (mehlem 100b/09 melhem, şovra 85a/04 şorva, çölmek 125b/03 çömlek, bigi 15a/09 gibi) (Arı, 2022, s. 510).

Kânûnçe Fi't-Tıbb, gerek içerdiği faydalı bilgiler gerek kullandığı dil bakımından tıp, dilbilim ve halk bilimi gibi alanlardaki araştırmalara kaynak olabilecek nitelikte bir eserdir (Arı, 2022, s. 512).

Sonuç

Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız Abdü'l-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf, eserlerinden anlaşıldığı üzere bir astronomi ve tıp âlimidir. *Müntehâb* genel tabâbet üzerine yazılmış, *Müntehib* halktan ziyade tabiplere yönelik hazırlanmış bir tıp kitabıdır. Müellifin tıp öğrencilerine faydalı olması için yazdığı çeviri eser olan *Kânûnçe Fi't-Tıbb*, Harezmi tabib ve astronom Çağminî'nin (13. yüzyıl), İbn-i Sînâ'nın Kânûn'unun bir özeti mahiyetinde Arapça yazdığı bir eserdir. Abdü'l-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf, eski hekimlerden derlediği bilgilerin özetini Türkçeye çevirip bu eseri meydana getirmiştir. Bu, Haraççioğlu (Bursa İnebey) 1144'te kayıtlı olan nüshanın mukaddimesindeki “*bu za'îf nahîf 'Abdü'l-vahhâb kadîm hukemânun kitâbların istihrâc edüp bu muhtaşarı Türkîye döndürdüm tâ kim mübtedilere âsân ola*” (B-1b/7-8) ifadelerinden anlaşılmaktadır. Eserin Manisa ve Bursa nüshaları genel anlamda birbirine benzer ancak *Kanunçe* olarak kayıtlı olan Süleymaniye nüshası muhteva olarak diğer ikisinden ayrılır.

Kânûnçe Fi't-Tıbb teori ve pratiği kapsayan on bölümden oluşur: 1. Tabiat ve elementler, 2. İnsan anatomisi, 3. İnsan fizyolojisi, 4. Nabız, 5. Vücudun sağlığı ve yorgunluğu, 6. Baş hastalıkları, 7. Göğüs ve göbek organları hastalıkları, 8. Diğer organların hastalıkları, 9. Vücutta yaralanmalar, 10. Yiyecek ve içeceklerin özellikleri. Bu değerli bilgileri halkın ve tıp öğrencilerinin istifadesine sunan eser, tıp, dilbilim ve halk bilimi gibi alanlardaki araştırmalara kaynaklık edecek bir eserdir.

Kaynakça

- Arı, N. (2022). *Kânûnçe fi't-tıbb Abd el-Vahhâb b. Cemaleddîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâini*. (Giriş inceleme- çeviri yazılı metin- indeks). [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Bayat, A. H. (2005). *Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mardânî, Kitâbü'l-müntahab fi't-tıbb*. Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- Bayat, A. H. (2001). Osmanlı sarayına sunulan ilk tıp kitabı müntahab. *Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 38-50.
- Böler, T. (2013). Hekim Beşir Çelebi ve Mecmû'atü'l-fevâ'id adlı eseri. *UTEK'13 Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi* (s. 493-501) içinde. Saraybosna.
- Böler, T. (2014). *Tercüme-i kâmilü's-sinâ'a*. Kesit Yayınları.
- Güven, M. (2005). *Abdülvehhâb bin Yusuf'un Müntehab-ı fi't-Tıbb'ı (Dil incelemesi-metin-dizin)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- İhsanoğlu, E. (1997). *Osmanlı astronomi literatürü tarihi*. IRCICA.
- Kara, N. Ağyar, N. (2017). *Kitab-ı kanunçe, inceleme- metin- dizin*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ökten, S. (1993). Çağmînî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 8, ss.182-183). TDV Yayınları.
- Şahin, H. (2007). *Müntehib / dil özellikleri, metin, dizin, tıpkı basım*. Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Türk, O. (2021). Hamzaname'nin 72. cildinde yer alan arkakik kelimeler. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Nesrin ARI

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazar bu makalede "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmiştir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.